

DE INSTITUTIONELE TRANSITIEKLOOF

Wat PIJ-jongeren ons leren over de beweging van markt naar mens

Abstract

Dit essay gebruikt de uitstroom van PIJ-jongeren als vergrootglas op een dieper stelselprobleem: niet een tekort aan capaciteit, maar een kloof tussen de doorlopende ontwikkeling van jongeren en de manier waarop wij zorg, veiligheid en ondersteuning in losse regimes hebben georganiseerd. Met de beelden van dijken, dammen, bruggen en de sociale bouwmarkt verkent het essay hoe een levensloopgerichte infrastructuur – landelijk stevig, lokaal nabij – eruit kan zien. De centrale vraag is steeds dezelfde: niet alleen wie er “iets doet” voor een jongere, maar wie er blijft als alle maatregelen en trajecten voorbij zijn.

Peter Paul Doodkorte i.s.m. De Overkant & Verruim de Horizon

info@doodkorte.nl

De institutionele transitiekloof

Wat PIJ-jongeren ons leren over de beweging van markt naar mens

Dijken, dammen, bruggen en de vraag wie blijft als iedereen weg kan

Inleiding

Op papier is hij klaar voor de vrijheid. De behandeling is doorlopen, de PIJ-maatregel (Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdige) loopt af, de rapportages zijn geschreven. In theorie heeft hij gedaan wat het systeem van hem vroeg. Maar op de dag dat hij de justitiële jeugdinstelling verlaat, blijkt er geen passende woonplek te zijn. Zijn oude school is al lang afgehaakt, er is nog geen werk of opleiding geregeld, de ggz-instelling heeft een wachtlijst van maanden. Zijn dossier is dik, zijn netwerk is dun. Iedereen heeft “iets” gedaan, maar niemand blijft.

Dit is geen uitzondering, maar een patroon. De laatste jaren gaat de maatschappelijke discussie over jongeren met een PIJ-maatregel vooral over wachtlijsten, capaciteitstekorten en tekorten aan plekken. Dat zijn echte problemen, waar professionals dagelijks tegenaan lopen. Maar ze verklaren niet waarom het juist misgaat op de overgang naar volwassenheid. Niet waarom een jongere die jaren onder verantwoordelijkheid van de overheid heeft geleefd, vervolgens in een landschap van loketten en losse eilandjes belandt, waar niemand meer het geheel overziet.

In dit essay gebruik ik de forensische jeugdzorg – en in het bijzonder de uitstroom van PIJ-jongeren – als vergrootglas op een bredere vraag: voor wie hebben wij ons stelsel eigenlijk gebouwd? Voor de regels, budgetten en schotten tussen organisaties, of voor de levens van jongeren die zich daar niets van aantrekken? Ik laat zien hoe jongeren vastlopen in een kloof tussen hun eigen ontwikkeling en de manier waarop wij zorg, veiligheid en ondersteuning hebben georganiseerd. Ik noem die kloof de “institutionele transitiekloof”: het gat dat ontstaat wanneer het leven doorgaat, maar verantwoordelijkheden abrupt verschuiven omdat een wet, leeftijd of financieringsregeling dat zegt.

Het verhaal van de PIJ-jongere die nergens echt kan landen, lijkt misschien een niche in de jeugdstrafketen. In werkelijkheid vertelt het iets over de verkeerde afslag die we breder in het sociaal domein hebben genomen. In de jeugdhulp, de Wmo, de ggz en het beschermd wonen zien we dezelfde patronen terug: veel aandacht voor het vullen van plekken, het sluiten van contracten en het halen van indicatoren, maar te weinig voor de vraag wie er blijft als alles ingewikkeld wordt. Terwijl we ondertussen wél roepen dat we “van markt naar mens” willen.

Dit essay zoekt naar een andere manier van kijken. Ik beschrijf hoe de transitiekloof voor jongeren ontstaat, waarom hij ondanks alle hervormingen in stand blijft en wat het betekent om niet nog een regeling of programma toe te voegen, maar echt bruggen te bouwen. Bruggen tussen jeugd en volwassenheid, tussen zorg en veiligheid, tussen landelijke afspraken en lokale leefwereld. Want de fundamentele vraag is uiteindelijk niet hoe we jongeren sneller uit een maatregel krijgen, maar wie er naast hen staat als die maatregel voorbij is.

I. De casus: PIJ-jongeren als stresstest van het stelsel

1.1 De pedagogische belofte van de PIJ-maatregel

De PIJ-maatregel is bedoeld als het zwaarste middel dat de overheid kan inzetten als een jongere een ernstig delict heeft gepleegd, maar tegelijk nog volop in ontwikkeling is. Het is geen “gewone gevangenisstraf”: de kern is behandeling, ontwikkeling en de kans op een nieuwe start in de samenleving. De boodschap aan de jongere is in feite: als jij je inzet en wij ons werk goed doen, dan krijg je niet alleen straf, maar vooral een serieuze kans op een toekomst zonder criminaliteit.

Precies die pedagogische belofte staat onder druk. Jongeren blijven soms langer in een justitiële jeugdinstelling dan strikt nodig is, niet omdat ze extra straf verdienen, maar omdat er buiten de muren geen passende plek voor hen is. Geen woonplek waar hun risico's en kwetsbaarheden verantwoord kunnen worden opgevangen, geen vervolgbehandeling die aansluit op wat binnen is opgebouwd, geen opleiding of werkplek die weet hoe met hun achtergrond om te gaan. Zo wordt een maatregel die bedoeld is als brug naar een ander leven, in de praktijk te vaak een wachtkamer zonder duidelijk vervolg.

1.2 Het dominante verhaal: capaciteit, plekken en wachtlijsten

Als er over deze problematiek wordt gesproken in de politiek en in de media, gaat het bijna automatisch over aantallen en tekorten. Er zijn niet genoeg plekken in jeugdinstellingen. Er zijn niet genoeg plekken in vervolgvoorzieningen. De wachtlijsten zijn te lang, de uitstroom stopt, de druk op personeel is hoog. Dat zijn reële zorgen, die je terug hoort bij directeuren, behandelaren, reclasseringsmedewerkers en gemeentelijke beleidsadviseurs.

Maar wie alleen door de bril van capaciteit kijkt, mist een deel van het verhaal. Want een extra bed in een instelling lost niet uit zichzelf het probleem op dat er geen passende woonplek is in de stad waar een jongere vandaan komt. Een extra behandelplek zegt nog niets over de vraag of onderwijs, werk en schulddienstverlening vervolgens meekomen. En een kortere wachtlijst helpt weinig als een jongere op zijn 18e ineens onder een andere wet valt, bij een andere gemeente hoort of niet meer in het “juiste” hokje past voor financiering.

De capaciteitstaal is begrijpelijk, omdat ze houvast lijkt te geven: je kunt tellen, plannen, extra middelen vragen. Maar ze verklaart niet waarom het zó vaak misgaat op precies die drempelmomenten: het aflopen van de maatregel, het bereiken van 18 jaar, de overgang van jeugdvoorzieningen naar volwassenenvoorzieningen. Op die momenten blijkt niet alleen een tekort aan plekken, maar vooral een tekort aan samenhang.

1.3 PIJ als vergrootglas op het sociaal domein

Op het eerste gezicht lijkt dit een zeer specifieke problematiek in een smalle forensische keten. Een kleine groep jongeren, zware delicten, specialistische instellingen: het voelt bijna als een aparte wereld. Toch laat juist deze wereld zien wat er breder misgaat in ons sociaal domein. Dezelfde patronen duiken op bij jongeren in de jeugdhulp, bij jongvolwassenen in beschermd wonen, bij mensen die van de ene wet naar de andere moeten doordat hun leeftijd, diagnose of gezinssituatie verandert.

Steeds opnieuw gaat het mis op de grensvlakken: tussen jeugd en volwassenheid, tussen zorg en veiligheid, tussen landelijke kaders en lokale uitvoering. Zolang iemand netjes binnen één systeem valt, lukt het nog enigszins om de boel te organiseren. Maar zodra meerdere systemen tegelijk nodig zijn, of zodra iemand net niet in het standaardplaatje past, wordt de kwetsbaarheid zichtbaar. PIJ-jongeren bewegen zich vrijwel altijd in dat grensgebied: ze hebben te maken met strafrecht, met intensieve jeugdhulp, met psychiatrie, met gemeenten, met huisvesting, met opleiding of werk.

Daarom zijn zij een scherpe stresstest voor het stelsel. Als het lukt om voor deze jongeren een doorlopende, betrouwbare lijn te organiseren van strafmaatregel naar zelfstandig bestaan, zegt dat iets goeds over de robuustheid van ons systeem. Als het zelfs voor hen niet lukt – ondanks alle aandacht, expertise en langdurige bemoeienis van de overheid – dan legt dat een fundamenteeler probleem bloot. Niet alleen een tekort aan plaatsen of professionals, maar een ontwerp dat onvoldoende uitgaat van hoe levens zich werkelijk ontwikkelen.

In dat licht is de casus van de PIJ-jongeren geen zijpad, maar een spiegel. Een spiegel die ons dwingt om te vragen: hoe kan het dat een jongere jarenlang “van ons” is in een gesloten setting, en vervolgens in een niemandsland belandt zodra we zeggen dat hij vrij is? En wat zegt dat over de manier waarop wij onze zorg, veiligheid en ondersteuning hebben georganiseerd – niet rond mensen, maar rond schotten, regimes en verantwoordingslijnen? In de volgende delen noem ik dat gat tussen leven en systeem de institutionele transitiekloof, en ga ik op zoek naar hoe we die kloof kunnen dichten.

II. De institutionele transitiekloof in mentaal

2.1 Als het leven doorgaat en het systeem stopt

Stel je een jongere voor waarvan het leven niet netjes in fases is opgedeeld, maar eruitziet als een rommelige lijn. Er is gedoe thuis, schooluitval, psychische problemen, contact met jeugdzorg, een delict, plaatsing in een inrichting, behandeling, weer naar buiten. Zijn ontwikkeling gaat door, met vallen en opstaan. Hij wordt ouder, soms wijzer, soms ook niet. Hij blijft dezelfde persoon, met dezelfde geschiedenis en grotendeels dezelfde kwetsbaarheden.

Het systeem waarin hij terecht komt, werkt anders. Dat systeem denkt in blokken: jeugdstrafrecht tot een bepaalde leeftijd, daarna volwassen strafrecht. Jeugdhulp tot 18, daarna Wmo of andere regelingen. Eén potje voor behandeling binnen, een ander potje voor begeleiding

buiten. Eén organisatie verantwoordelijk zolang hij binnen de muren zit, een andere zodra hij die muren uit is. Waar zijn leven een doorlopende lijn is, bestaat het stelsel uit losse hokjes.

De institutionele transitiekloof is de ruimte die ontstaat tussen die twee werelden: de wereld van de doorlopende ontwikkeling van een jongere, en de wereld van onze knip- en plakstructuur van wetten, budgetten en organisaties. Het is het gat waar hij in valt op het moment dat zijn leven verder wil, maar het systeem zegt: “Hier houdt ons stukje op.”

2.2 De fictie van volwassenheid

In veel regels zit één magische grens: 18 jaar. Op je zeventiende ben je “jeugdige”, op je achttiende ben je ineens “volwassen”. In dossiers en wetten lijkt dat een helder moment: de dag waarop alles anders wordt. Maar zo werkt het niet in hoofden en levens. Volwassen worden is een proces, geen kalenderafspraak. Voor veel jongeren is die overgang al ingewikkeld. Voor jongeren met een belaste voorgeschiedenis, trauma’s, schulden of psychische problemen is het eerder een hindernisbaan dan een zachte overgang.

Toch verandert er rond die leeftijd in het systeem van alles tegelijk. De jongere valt onder een andere wet, krijgt te maken met andere regels, andere organisaties, andere formulieren. De mensen die hij kent, zijn soms ineens “uit beeld”, omdat hun taak formeel ophoudt. Tegelijk moet hij voldoen aan verwachtingen die horen bij “volwassenheid”: zelfredzaam zijn, verantwoordelijkheid nemen, afspraken nakomen, zelf je weg vinden.

Die combinatie – een leven dat nog volop zoekend is, en een systeem dat zegt “u bent nu volwassen, succes ermee” – vormt de kern van de spanning. De transitiekloof is dan niet alleen een beleidswoord, maar precies dat gevoel dat jongeren omschrijven als: “Toen ik 18 werd, was ik ineens iedereen kwijt.” Het is de botsing tussen een langzame, kwetsbare ontwikkeling en een harde lijn in regelgeving.

2.3 Een stelsel in stukjes geknipt

Als je van een afstand naar ons zorg- en veiligheidsstelsel kijkt, zie je een patchwork van domeinen: jeugd, volwassenen, straf, zorg, werk, wonen, onderwijs. Elk deel heeft zijn eigen

wetten, eigen financiers, eigen verantwoordingslijnen. Binnen elk deel zijn mensen vaak keihard aan het werk met de beste bedoelingen. Maar de verbinding daartussen is zwak, zeker op de plekken waar levens niet netjes in één vakje passen.

Voor PIJ-jongeren betekent dat bijvoorbeeld:

- Binnen de inrichting is er een behandelteam, onderwijs, structuur, begeleiding.
- Bij de uitstroom zijn ineens gemeenten aan zet, woningcorporaties, zorgaanbieders, werkgevers, misschien de reclassering.
- Elk van die partijen ziet een deel van de puzzel, maar niemand heeft het mandaat én de tijd om voor langere tijd de hele puzzel vast te houden.

Een jongere zelf ervaart dat niet als “verschillende regimes”, maar als telkens opnieuw moeten beginnen. Nieuwe intakes, nieuwe formulieren, nieuwe mensen aan tafel die zijn verhaal nog niet kennen. Als je leven relatief stabiel is, zijn dat hobbels. Als je al weinig vertrouwen hebt in instanties, kunnen het breuklijnen worden waar je gewoon afhaakt.

De transitiekloof is dan niet één fout of één schuldige. Het is het optelsom-effect van veel losse systemen die ieder logisch lijken vanuit hun eigen perspectief, maar samen geen logische route vormen voor een jongere. Je kunt het vergelijken met een brug die in drie delen door drie verschillende aannemers is gebouwd, zonder dat iemand heeft gekeken of de delen in het midden wel op elkaar aansluiten. Vanaf de oever ziet het er nog best netjes uit. Pas als je eroverheen moet, merk je dat er in het midden een gat zit. Precies op dat gat richt de rest van dit essay zich.

III. Boemerangbeleid en de verkeerde afslag van ons stelsel

3.1 Hervormen als antwoord op vorige hervormingen

We zijn in Nederland goed geworden in het repareren van onze eigen reparaties. Een stelsel werkt niet zoals bedoeld, er ontstaat maatschappelijke onrust, er komt een onderzoeksrapport of advies, en vervolgens ontwerpen we een nieuwe regeling om de schade van de vorige ronde te beperken. Zo ontstaan lagen op lagen: elk met een logische bedoeling, maar samen een web waarin professionals én jongeren verstrikt raken.

In de jeugdzorg hebben we die beweging de afgelopen jaren vaak gezien. Na kritiek op verkokering en bureaucratie kwam de decentralisatie naar gemeenten, met meer ruimte voor maatwerk en nabijheid. Toen de kosten opliepen en de grip leek te verdwijnen, kwamen er weer nieuwe regels, kaders en beheersinstrumenten om de boel te “normaliseren”. Elke stap was bedoeld om problemen op te lossen, maar tegelijk schoven we nieuwe knelpunten vooruit: meer administratieve druk, meer onzekerheid voor aanbieders, meer wisseling van contactpersonen voor gezinnen.

Bij PIJ-jongeren gebeurt iets vergelijkbaars. Zodra duidelijk wordt dat uitstroom stopt, is de eerste reflex: extra afspraken over doorstroom, strakkere planning, nieuwe programma’s rond ketensamenwerking. Het zijn begrijpelijke antwoorden, maar ze richten zich vaak op de zichtbare uitkomsten van eerdere keuzes, niet op de onderliggende logica. Daardoor keren dezelfde problemen in een andere vorm terug. We gooien de boemerang weg, zien hem even uit beeld raken, en schrikken als hij een paar jaar later weer aan komt vliegen.

3.2 Hoe PIJ-beleid vastloopt tussen goede bedoelingen

Niemand ontwerpt beleid met de bedoeling dat jongeren langer vastzitten dan nodig is. Niemand denkt: laten we eens zorgen dat een PIJ-jongere straks nergens terecht kan. Integendeel, er zijn talloze mensen en organisaties die zich inzetten om precies dát te voorkomen. Toch zien we keer op keer dat het in de praktijk misloopt. Niet omdat er geen goede bedoelingen zijn, maar omdat die goede bedoelingen gevangen zitten in een stelsel dat anders is geprogrammeerd.

Binnen de inrichting ligt de nadruk op behandeling, veiligheid en structuur. Buiten de muren moeten gemeenten, zorgaanbieders, woningcorporaties, onderwijs, werkgevers en reclassering samen een nieuw leven helpen opbouwen. Elk van die partijen heeft eigen doelen, termijnen en randvoorwaarden. De gemeente moet binnen een budget blijven. De zorgaanbieder moet voldoen aan contracteisen en productcodes. De woningcorporatie moet rekening houden met buurtveiligheid en wachtlijsten. De werkgever wil zeker weten dat hij niet “alleen komt te staan” als er iets gebeurt.

Zo ontstaat er rond één jongere een drukte van goede bedoelingen, zonder dat iemand de ruimte en verantwoordelijkheid heeft om over langere tijd hoofverantwoordelijk te blijven. Op papier is er van alles geregeld: convenanten, ketentafels, samenwerkingsprotocollen. In de praktijk staat er na afloop van de maatregel soms vooral een jongere met een plastic zak vol papieren, een lijst met afspraken en een telefoonnummer voor “als er iets is”. De kloof ontstaat precies daar waar iedereen een stukje doet, maar niemand zich echt eigenaar kan of durft voelen van het geheel.

3.3 De reflex van het systeem: méér structuur bij verlies van grip

Wanneer dit zichtbaar wordt, is de reflex van het systeem vaak om nóg meer structuur te creëren. Als samenwerking moeizaam loopt, maken we een extra overlegstructuur. Als trajecten uiteen vallen, schrijven we een nieuw protocol. Als de uitkomsten tegenvallen, komen er nieuwe indicatoren, spreadsheets en verantwoordingsformulieren. Het voelt veilig: er komt iets bij, er wordt zichtbaar gehandeld, er ligt een nieuw plan.

Maar in de leefwereld van jongeren en professionals kan dat precies het tegenovergestelde effect hebben. Hoe meer lagen we toevoegen, hoe lastiger het wordt om snel en simpel te regelen wat nodig is. Hoe meer we vastleggen, hoe minder ruimte er overblijft voor gezond

verstand en relationeel vakmanschap. De verantwoordelijkheid verspreidt zich als vanzelf: als er tien partijen om de tafel zitten, is het voor niemand meer helemaal helder wie de laatste verantwoordelijkheid draagt als het spannend wordt.

Voor PIJ-jongeren is dat extra wrang. Zij zijn vaak al hun hele leven onderwerp van plannen en trajecten geweest. Ze kennen de formulieren, de evaluaties, de wisseling van gezichten. Wat ze nodig hebben, is niet nog een plan of overlegtafel, maar mensen en structuren die blijven als het ingewikkeld wordt. Een stelsel dat minder bezig is met het repareren van zichzelf, en meer met het voorkomen dat een jongere opnieuw tussen de wielen raakt.

In die zin is de uitstroomproblematiek van PIJ-jongeren geen losstaand uitvoeringsprobleem, maar een signaal dat we op een dieper niveau verkeerd zijn afgeslagen. We hebben een stelsel gebouwd dat vooral goed is in het beheersen van risico's en het verdelen van verantwoordelijkheden, maar minder in het vasthouden van mensen over de grenzen van systemen heen. Zolang we op knelpunten blijven reageren met weer een nieuwe laag beleid, blijft de boemerang terugkeren. De vraag is dus niet welke regeling er nog bij moet, maar welke logica er moet kantelen als we werkelijk van markt naar mens willen bewegen.

IV. Van marktlogica naar menswaardige maatstaven

4.1 Wat marktlogica doet met een levensloop

In het sociaal domein praten we zelden openlijk over “marktlogica”, maar we voelen haar overal. Hulp en zorg worden ingekocht via contracten, aanbieders concurreren om opdrachten, trajecten worden opgeknipt in producten met uurtarieven en outputafspraken. Het klinkt zakelijk en rationeel: we willen doelmatig werken, inzicht in kosten, keuzevrijheid in het aanbod. Maar voor een jongere met een PIJ-achtergrond ziet die werkelijkheid er anders uit.

Voor hem betekent het dat zijn leven wordt verdeeld in losse stukjes waar steeds andere partijen verantwoordelijk voor zijn. De instelling is verantwoordelijk voor behandeling tijdens zijn maatregel. Een gemeente contracteert een andere aanbieder voor begeleiding na uitstroom. Wonen valt onder weer een andere regeling, schulden onder nog een andere, en werk of opleiding zijn van weer een andere wereld. Ieder stukje moet zich “uitbetalen” binnen de

contractperiode, binnen de indicatoren, binnen het afgesproken budget. De vraag is zelden: wat heeft deze jongere over vijf jaar nodig om niet opnieuw vast te lopen? Veel vaker: wat kunnen wij binnen dit contract en binnen dit jaar doen?

Die manier van kijken wringt met hoe levens werkelijk lopen. Een levensloop laat zich niet netjes in jaarplannen en productcodes vangen. Zeker niet als je weinig vangnet hebt, je vertrouwen in volwassenen is gekneusd en je al vroeg hebt geleerd dat systemen komen en gaan. Juist dan is continuïteit cruciaal: dezelfde mensen, dezelfde lijn, dezelfde boodschap. Marktlogica draait dat vaak om: mensen en organisaties zijn vervangbaar, contracten wisselen, en de jongere wordt verondersteld zich daar maar naar te voegen.

4.2 Wanneer KPI's groen zijn en levens rood knippen

De marktlogica krijgt extra kracht door onze manier van verantwoorden. We meten aantallen trajecten, doorlooptijden, kosten per cliënt, uitstroompercentages. Dashboards kleuren groen als de afgesproken targets zijn gehaald. Op papier gaat het dan “goed”. Maar een jongere die na een keurige afronding van zijn traject toch opnieuw in de problemen komt, verschijnt in die cijfers hooguit als een nieuwe casus. Zijn levensverhaal wordt opgedeeld in losse episodes die elk apart beoordeeld worden.

Voor PIJ-jongeren kan dat er zo uitzien:

- De behandeling binnen de inrichting is volgens alle protocollen afgerond.
- De overdracht naar de gemeente is netjes op tijd verstuurd.
- De jongere is aangemeld bij een vervolgvoorziening.
Op alle formulieren is het proces keurig doorlopen. Tegelijkertijd slaapt hij voorlopig op een bank, weet hij niet wie hij kan bellen als het misgaat, en voelt hij zich nergens echt welkom. De indicatoren zijn groen, maar zijn leven knippert rood.

Menswaardige maatstaven vragen om een andere blik. Dan wordt het relevant om te vragen:

- Is er iemand die deze jongere al jaren kent en nog steeds betrokken is?
- Heeft hij een stabiele woonplek waar hij langer dan een paar maanden kan blijven?
- Ervaart hij dat hij terecht kan bij hulp als het misgaat, zonder eerst een nieuw formulier te moeten invullen?

Dat zijn vragen die minder goed in een spreadsheet passen, maar des te beter in een gesprek aan de keukentafel of aan de raadscommissie.

4.3 De transitiekloof als gevolg van verkeerde maatstaven

De institutionele transitiekloof is niet alleen een gevolg van ingewikkelde regels; hij wordt ook gevoed door wat we belangrijk vinden in sturing. Zolang we vooral beoordelen of organisaties hun eigen stukje netjes hebben gedaan, krijgen we een stelsel waarin iedereen druk is, maar niemand verantwoordelijk is voor het geheel. Zolang succes wordt gedefinieerd als “traject afgerond binnen budget en termijnen”, is er weinig prikkel om te vragen wat er met iemand gebeurt ná dat traject.

Voor PIJ-jongeren betekent dit dat de gevaarlijkste plek precies tussen de systemen ligt: daar waar geen contract loopt, geen productcode geldt en geen organisatie formeel “aan zet” is. Daar vallen de gaten: tussen 17 jaar en 18 jaar, tussen jeugdstrafrecht en volwassenstrafrecht, tussen jeugdhulp en Wmo, tussen instelling en wijk. Als niemand daarop wordt aangesproken, is het bijna onvermijdelijk dat jongeren uit beeld raken of terugvallen.

Van markt naar mens bewegen is dan meer dan een mooie slogan. Het is de keuze om andere maatstaven centraal te zetten. Niet alleen: hoeveel trajecten hebben we gedraaid en wat kostten ze? Maar vooral:

- Komen jongeren na vijf jaar minder vaak terug in de strafketen?
- Hebben ze een plek om te wonen, te leren, te werken?
- Is er iemand die zich nog verantwoordelijk voelt, ook als de officiële maatregel allang voorbij is?

Pas als we onszelf en elkaar daarop willen laten aanspreken, wordt het logisch om structuren anders te organiseren. Dan wordt een lange, doorlopende relatie geen onhandige kostenpost, maar de kern van de opdracht. Dan wordt de vraag niet langer “wie is bevoegd?”, maar “wie blijft?”. In de volgende delen verken ik hoe we daar dijken, dammen en vooral bruggen voor kunnen bouwen.

V. Dijken, dammen, bruggen en de sociale bouwmarkt

5.1 Dijken en dammen: nodig, maar niet genoeg

Als er problemen in de forensische jeugdzorg aan het licht komen, klinkt al snel de roep om “hogere dijken” en “sterkere dammen”. Meer plekken, meer personeel, strakkere afspraken, extra programma’s. Het beeld is helder: er komt een golf aan vraag op ons af en we moeten voorkomen dat het systeem overstroomt. Voor een deel is dat terecht. Zonder voldoende capaciteit en duidelijke kaders lopen jongeren en professionals vast in acute tekorten en chaos.

Maar dijken en dammen doen vooral iets met de hoeveelheid water en de richting waarin het mag stromen. Ze zeggen weinig over waar je terechtkomt als je eenmaal de overkant bereikt. Voor een PIJ-jongere betekent een extra bed in een instelling nog niet dat er een huis, opleiding of werkplek op hem wacht. Een nieuw protocol voor uitstroom garandeert niet dat er buiten iemand is die hem kent en blijft volgen. Je kunt het systeem stevig dichttimmeren en toch een wereld creëren waarin jongeren vooral worden doorgeschoven in plaats van gedragen.

Dijken en dammen zijn dus randvoorwaarden. Ze voorkomen dat de boel acuut doorbreekt, maar ze bouwen op zichzelf geen toekomst. Zonder iets of iemand die de brug vormt tussen de

ene oever en de andere, blijven jongeren aan de veilige kant van de dijk hangen of worden ze pardoes in diep water gezet zodra het systeem zegt dat het klaar is.

5.2 Bruggen: waar het stelsel nu het zwakst is

Bruggen zijn de plekken waar het spannend wordt: daar waar twee oevers elkaar moeten vinden. Tussen jeugd en volwassenheid. Tussen binnen en buiten. Tussen straf en zorg. Tussen landelijke regels en lokale realiteit. Juist op die overgangszones zie je bij PIJ-jongeren de grootste kwetsbaarheid. Niet omdat daar niemand iets doet, maar omdat alles tegelijk moet samenkomen.

Een brug in dit verhaal is meer dan een handige doorverwijzing. Het is een combinatie van drie dingen:

- Iemand die de jongere en zijn verhaal kent en niet na één overdracht uit beeld verdwijnt.
- Afspraken die over domeinen heen lopen, zodat wonen, inkomen, zorg en begeleiding op elkaar aansluiten.
- Mandaat en middelen om maatwerk te kunnen organiseren, ook als dat niet netjes binnen één regeling past.

Die bruggen zijn nu precies de zwakste schakels. De ene organisatie draagt over en beschouwt zijn taak als afgerond. De volgende partij pakt pas echt op als de indicatie rond is en het budget is toegewezen. Tussen die twee momenten ligt vaak een leeg stuk tijd waarin weinig gebeurt, terwijl de jongere zelf misschien net dan het meest kwetsbaar is. Een brug zou dat gat overbruggen; in plaats daarvan moet hij vaak zelf zwemmen.

5.3 De sociale bouwmarkt als antwoord op de kloof

Waar dijken en dammen vooral iets zeggen over het stelsel, zegt de metafoor van de sociale bouwmarkt iets over de praktijk. In een bouwmarkt vind je geen kant-en-klare huizen, maar materialen, gereedschap en mensen die advies geven. Je kunt er verschillende elementen combineren tot iets wat past bij jouw situatie. Voor hulp en ondersteuning zou dat niet anders moeten zijn.

Voor PIJ-jongeren betekent een sociale bouwmarkt dat er lokaal of regionaal een plek is waar je niet eerst hoeft te weten onder welke wet je valt of welke loketten je moet bellen. Een plek waar professionals samen kunnen “shoppen” wat nodig is: een woonplek, begeleiding, dagbesteding, schuldhulp, een coach, een opleidingstraject. Niet elk onderdeel apart gecontracteerd en afgemeten, maar als bouwstenen van één levensloop.

Zo'n bouwmarkt kan alleen werken als er vertrouwen is tussen partijen. Als aanbieders niet voortdurend bang hoeven te zijn dat een creatief arrangement hen op een later moment wordt aangerekend als “niet doelmatig”. En als gemeenten de ruimte nemen om niet elke uitzondering te zien als risico, maar als investering in het voorkomen van grotere schade later. Voor PIJ-jongeren, met hun complexe verhaal en lange geschiedenis in systemen, is die ruimte geen luxe maar noodzaak.

5.4 Een Deltaprogramma dat bruggen serieus neemt

Als we het beeld van het Deltaprogramma serieus nemen, dan gaat het niet alleen om hogere dijken en slimmere dammen, maar juist om het ontwerpen van sterke bruggen op de kwetsbaarste plekken. Voor de forensische jeugd betekent dat:

- Landelijk durven regelen dat er een kleine, gespecialiseerde infrastructuur is voor de meest complexe jongeren, zodat expertise en verantwoordelijkheid niet versnipperen.

- Tegelijk zorgen dat die infrastructuur niet een nieuwe ivoren toren wordt, maar juist nauw verbonden is met de lokale sociale bouwmarkt waar wonen, werk en dagelijks leven zich afspelen.

Je zou kunnen denken aan een landelijk “bruggen-team” dat jongeren vanaf hun plaatsing in beeld heeft en langer aan hen verbonden blijft dan de gemiddelde regeling. Niet om over alle anderen heen te regeren, maar om te voorkomen dat er gaten vallen. Een team dat de taal van justitie, zorg, gemeenten én jongeren spreekt, en dat de opdracht heeft om de brug te bewaken: klopt het geheel nog voor deze persoon?

Zo ontstaat er een andere logica. Niet: ieder doet zijn stukje zo efficiënt mogelijk en verantwoordt dat netjes. Maar: we bouwen een bouwwerk waarin het leven van een jongere leidend is en de systemen daaromheen worden georganiseerd. Dijken en dammen blijven nodig. Zonder stevige basisvoorzieningen spoelen jongeren weg. Maar pas als we bereid zijn te investeren in bruggen én in een sociale bouwmarkt waar jij en ik zélf ook geholpen zouden willen worden, komt de horizon in zicht die we zo vaak benoemen: van markt naar mens, ook voor wie ooit in een gesloten deur belandde.

VI. Van nationaal programma naar lokale praktijk

6.1 Tussen centrale regie en lokale nabijheid

Zodra je het hebt over een nationaal Deltaprogramma of een landelijk transitienetwerk, schuurt het meteen met iets wat in de jeugdzorg en het sociaal domein óók belangrijk is: nabijheid. We hebben de afgelopen jaren juist geleerd dat hulp beter werkt als die dichtbij is, in de wijk, met korte lijnen tussen gezin, professional en gemeente. De reflex om elk complex probleem landelijk te willen oplossen, voelt dan al snel als een stap terug.

Toch hoeft landelijke organisatie niet automatisch te betekenen dat alles ver weg raakt. Voor een kleine, complexe doelgroep zoals PIJ-jongeren is het simpelweg niet realistisch om in elke regio alle expertise en voorzieningen volledig op te tuigen. Dan loop je het risico op versnippering: overal een beetje, nergens genoeg. De kunst is om landelijke kracht en lokale nabijheid te combineren. Landelijk kun je regelen dat er geen gaten vallen in verantwoordelijkheid en expertise. Lokaal zorg je dat het leven van de jongere, zijn netwerk en zijn buurt centraal blijven staan. Centrale regie kan dan dienen als ruggengraat, niet als centrale afstandsbediening.

6.2 Wat gemeenten en regio's morgen al anders kunnen doen

Je hoeft echter niet te wachten op een nationaal programma om het anders te organiseren. Juist gemeenten en regio's kunnen morgen al beginnen met het dichtens van gaten in de brug. Enkele concrete stappen:

- **Begin bij de eerste dag, niet bij de laatste**
Zorg dat gemeente, regio en ketenpartners al bij de start van een PIJ-maatregel betrokken zijn bij het toekomstperspectief. Wie wordt de vaste contactpersoon die de jongere ook ná de maatregel blijft zien? Welke woon- en leerroutes zijn reëel? Hoe eerder die vragen op tafel liggen, hoe kleiner de kans dat je aan het eind met lege handen staat.
- **Organiseer één brugtafel in plaats van tien losse overleggen**
Breng de partijen die ertoe doen voor deze jongeren – jeugdreclassering, JJI, gemeente, zorg, ggz, wonen, werk & inkomen – samen rond één vaste tafel. Niet als incidenteel project, maar als structureel overleg waar casussen over de domeinen heen worden besproken en besluiten worden genomen. En vooral: waar ook wordt afgesproken wie er blijft als anderen wegvallen.
- **Contracteer op continuïteit, niet alleen op trajecten**
Neem in regionale inkoop en afspraken expliciet op dat continuïteit over de leeftijdsgrens heen een randvoorwaarde is. Een traject dat automatisch eindigt omdat iemand 18 wordt, is geen kwaliteitskenmerk maar een risico. Beloon aanbieders die bereid zijn langer betrokken te blijven en die over de knip van wetten en financiering heen durven kijken.
- **Maak van “wie blijft?” een vaste vraag**
Laat in casusbesprekingen, beleidsnotities en raadsstukken één vraag terugkomen: wie blijft er bij deze jongere als alle officiële trajecten klaar zijn? Als op die vraag geen helder antwoord komt, is dat een signaal dat er een gat in de brug zit. Die vraag kan een moreel kompas zijn dat scherper is dan welke indicator dan ook.

Deze stappen vragen geen nieuwe wet, wel andere keuzes. Ze veronderstellen dat gemeenten en regio's bereid zijn om voorbij de grenzen van hun eigen programma's te kijken en samen met justitie- en zorgpartners verantwoordelijkheid te nemen voor de hele levensloop, niet alleen voor het stukje dat toevallig onder hun budget valt.

6.3 Drie vragen voor bestuurders en beleidsmakers

Tot slot draait het om de mensen die knopen doorhakken: wethouders, directeuren, bestuurders, beleidsmakers. Zij bepalen of een Deltaprogramma een stapel papier wordt, of een echte verandering in hoe we met kwetsbare jongeren omgaan. Drie vragen kunnen daarbij helpen als toetssteen:

1. **Waar vallen in onze regio jongeren nu nog tussen dijk en dam?**
Niet in abstracte termen, maar in concrete verhalen. Welke jongeren belanden na intensieve trajecten alsnog bij nachtopvang, in de draaideur van detentie of helemaal uit beeld? En wat hadden we anders kunnen doen als we eerder en samen hadden gehandeld?
2. **Welke keuzes maken we nog steeds vooral vanuit systemen, regels en geld?**
Durven we eerlijk te benoemen waar aanbestedingen, interne afdelingen of financiële

schotten belangrijker zijn geworden dan de vraag wat een jongere nodig heeft? En zijn we bereid om die keuzes opnieuw te wegen, ook als dat schuurt met bestaande routines?

3. **Wie kan over vijf jaar tegen deze jongere zeggen: “Ik ben er nog steeds”?**

Als het antwoord daarop is: niemand, dan is er werk aan de winkel – hoe mooi de plannen, programma’s en dashboards er ook uitzien. Dan hebben we een Deltaprogramma nodig dat niet alleen papieren bruggen tekent, maar mensen en structuren die daadwerkelijk blijven.

Van nationaal programma tot lokaal gesprek: uiteindelijk komt alles terug bij die ene, eenvoudige maar ongemakkelijke vraag. Niet: hebben we ons deel gedaan? Maar: is er iemand die blijft? Pas als we daar volmondig “ja” op kunnen zeggen, voor PIJ-jongeren én voor alle andere jongeren die tussen onze stelsels in dreigen te verdwijnen, kunnen we eerlijk spreken van een beweging van markt naar mens.

VII. Terug naar de jongere en de belofte

7.1 *De cirkel rond: van dossier naar leven*

Laten we teruggaan naar de jongere uit het begin van dit essay. De jongen die volgens het systeem “klaar” is: maatregel afgerond, behandeling voltooid, alle formulieren op orde. In het oude verhaal stond hij na zijn vertrek uit de inrichting vooral met een tas vol papieren en een reeks losse afspraken in de hand. Iedereen had zijn deel gedaan, maar niemand bleef. De kloof tussen zijn leven en ons stelsel werd precies zichtbaar op het moment dat hij vrijheid zou moeten voelen.

In het nieuwe verhaal dat we hier schetsen, ziet die overgang er anders uit. Al vanaf zijn plaatsing is er één iemand – of een klein team – die meegaat langs alle stappen. Iemand die hem kent, die niet ophoudt omdat er een leeftijdsgrens is bereikt of een contract afloopt. Er ligt niet alleen een behandelplan, maar een levensplan: waar kan hij wonen, wie loopt er mee, hoe bouwt hij schulden af, hoe komt hij weer in leren of werken? Dijken en dammen zijn op orde, maar het verschil zit in de bruggen die zijn gelegd. Niet één groot gebaar, maar een serie afspraken en relaties die voorkomen dat hij opnieuw tussen wal en schip raakt.

7.2 Van markt naar mens in één zin

Als je alles terugbrengt tot de kern, gaat dit essay over een verschuiving in perspectief. Van een stelsel dat is ontworpen om risico's, kosten en verantwoordelijkheden zo netjes mogelijk te verdelen, naar een stelsel dat eerst vraagt wat een jongere nodig heeft om verder te kunnen. Van organisaties die hun eigen stukje goed proberen te doen, naar een gezamenlijke opdracht om de levensloop niet te laten breken op de grenzen van wetten en budgetten. Van marktlogica en KPI's als hoofdkompas, naar menswaardige maatstaven als uitgangspunt.

Je zou het zo kunnen samenvatten: van een systeem dat jongeren doorgeeft aan de volgende instantie, naar een systeem dat zich afvraagt wie blijft. Zolang PIJ-jongeren – met alle inspanning en middelen die we in hen investeren – na afloop van hun maatregel toch in de institutionele transitiekloof verdwijnen, vertelt dat ons dat we nog niet zijn waar we willen zijn. Pas wanneer we dijken, dammen en vooral bruggen zó organiseren dat er aan het einde van ieder traject een mens staat die zegt “ik ben er nog”, kunnen we zeggen dat de beweging van markt naar mens meer is dan een mooie zin in een beleidsstuk. Dat is de belofte waar het in de forensische jeugdzorg om zou moeten draaien.

Een jongere die volgens het systeem “klaar” is, maar nergens echt kan landen.

De uitstroom van PIJ-jongeren laat haarscherp zien hoe ons stelsel werkt: niet vanuit levens van jongeren, maar vanuit schotten, regels en budgetten. Dit essay geeft woorden aan de institutionele transitiekloof – het gat tussen de doorlopende ontwikkeling van een jongere en de manier waarop wij zorg, veiligheid, wonen en ondersteuning in losse regimes hebben georganiseerd.

In heldere taal en met herkenbare beelden (dijken, dammen, bruggen en de sociale bouwmarkt) verkent dit boek wat er misgaat op de overgang naar volwassenheid én hoe het anders kan. Met PIJ-jongeren als stresstest van het stelsel wordt de beweging van markt naar mens concreet gemaakt: van sturen op capaciteit en KPI's naar verantwoordelijkheid voor levenslopen.

Dit essay is geschreven voor iedereen die in beleid, bestuur of praktijk werkt met jeugd, veiligheid of het sociaal domein – en zich de vraag durft te stellen: niet alleen wie er iets doet voor deze jongere, maar wie er blijft als alle maatregelen voorbij zijn.

Peter Paul Doodkorte i.s.m. De Overkant & Verruim de Horizon

info@doodkorte.nl